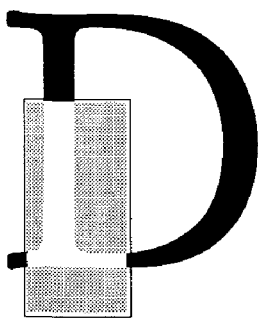

JOSEP BALLESTER

**LA NIT: SOBRE ALGUNES
CONSTANTS DE
VICENT ANDRÉS ESTELLÉS**

es del 1953 fins ara, els títols editats dels reculls poètics de Vicent Andrés Estellés superen la seixantena, la qual cosa, afegida al desordre cronològic amb què s'han publicat, fa gairebé impossible una visió detallada de l'evolució de la seua poesia. Al principi dels anys setanta es va produir el *boom* literari i social al voltant de la figura d'Estellés. Recordem, l'any 1971 publica quatre llibres, i l'any següent, *RT*,¹ primer volum de la seua obra completa, iniciava el procés de normalització editorial de la producció estellesiana. Tota aquesta confusió, determinada per les circumstàncies en les quals es trobava la literatura catalana en la postguerra, va començar ja amb els seus primers llibres. De la gran quantitat de poemaris que escriu Estellés en la dècada dels cinquanta, tan sols tres foren publicats: *CCO* (1953), *LN* (1956) i *DA* (1958). Aquest darrer, fou el primer pel que fa a la data d'escriptura. "De fet, el primer llibre publicat no és el primer escrit amb voluntat de llibre, perquè el primer que vaig escriure amb certa unitat era *DA*. Després, *CCO*, que havia estat ocasionat per una visita a Tarragona. Però aquest es va publicar abans, perquè, *DA*, el vaig presentar al premi *Óssa Menor* i el varen tombar" (Pérez/Salvador 1981: 34).

LN datat entre el 1953 i el 1956, va ser publicat per l'editorial Torre, feia el número vint-i-nou de la col·lecció "L'Espiga". En aquesta primera edició, trobem una vinyeta d'Isabel, la seua dona, i un pròleg de circumstàncies però molt personal de Xavier Casp. En l'edició de Tres i Quatre duu com a lema del llibre una "Elegia" de *CCO*, on el tema és la mort, de la mateixa manera que serà el motiu principal de *LN*.² Aquest tema i la seua evolució, el motiu de la quotidianitat i la reflexió al voltant del seu que fer poètic seran els tres eixos que vertebraran aquest llibre, i algunes de les constants de la seua obra.

(1) Les abreviatures dels títols dels llibres de V. Andrés Estellés que utilitzem són les següents:

RT: *Recomane tenebres*

CCO: *Ciutat a cau d'orella*

LN: *La nit*

DA: *Donzell amarg*

PS: *Primera soledad*.

(2) Per a qualsevol referència emprarem l'edició de *LN*, de *Recomane tenebres*, OC, I, Tres i Quatre, 1982 (2a edició), pp. 37-108.

LA NEGACIÓ DEL SILENCI

La poesia de Vicent Andrés Estellés ha estat escrita d'una forma visceral, amb una gran dèria per parlar, per inventariar tota una sèrie de fets. Aquesta actitud és l'expressió solitària de l'intel·lectual que es nega a sotmetre's al silenci, ja que el silenci significa la no existència. La seua obsessió ha estat escriure, contar tot allò que li passa i veu. Es tracta d'una urgència existencial per l'expressió. No hem d'oblidar-nos que ja són deu els volums de la seua poesia completa. I sembla que aquest desassossec és peremptori:

[...]
 que dec dir, i no dir allò que no
 dec dir, i dec aprofitar els dies,
 car són tantes les coses que he de dir
 encara, encara, i resten tan pocs dies...!
 (p. 73)

Però, fins i tot, a les muses els demana tema per a conversar, i si no en tenen cap, caldrà parlar del que siga, tant se val, perquè "dir", "escriure" es converteix en una garantia de vida, ("No sé de què parlar-vos. / Però caldrà que parlem de quelcom"). Aquesta necessitat, aquesta obstinació per "dir" el portarà a les últimes conseqüències: "parlar d'allò de què no es parla mai". Els seus interlocutors no existeixen, sempre busca, tanmateix no hi troba; el subjecte de l'enunciació es desdobla per poder conversar, tot convertint-se en alguns moments en un monòleg o en un inventari de mots i de records. La dèria, però, per l'expressió és perpètua; inclús parla amb el tema del qual volia parlar:

Voldria parlar de la Mort,
 voldria, i no tinc amb qui.
 Parlaré amb la meua Mort.
 (p. 76)

A banda de fer referència, de catalogar i de registrar els sofriments, les peripècies amargues i les misèries de cada dia, d'una època, d'un espai i d'una gent, és a dir, la postguerra valenciana en això que s'anomena "classes subalternes". A més d'aquest repertori, també intenta arxivar i retrobar, encara que la majoria de les vegades, inútilment, les coses amables que encara existeixen:

Voldria escriure, ara, un amable poema
 parlant de certes coses que encara hi ha, d'amables,
 segons crec o m'ha dit el veí del costat.
 Vull ser amable, avui vull dir coses amables:
 aniria per tota la casa a genollons

buscant coses amables, pregant que avui em siguem
donades certes coses que siguem amables.
He perdut el costum de les coses amables;
ja se sap el que són les coses d'aquest món...

(p. 94)

Escriurà i parlarà d'altres circumstàncies, per necessitat imperiosa de subsistència, i no abastarà aquelles coses senzilles tan fàcilment:

No tinc més remei que escriure, escriure, escriure
del divorci de Rita Hayworth, sobre les noces
de Raniero i Grace, sobre el que diu Vittorio
de Sica de Sofia Loren o de la Lollo,
i quina de les dues té més grans les mamelles

(p. 98)

Aquest "vòmit de llengua", com ho esmenta Joan Fuster, no és bastant, caldrà obrir en canal els mots per veure com són per dins i quin gust fan: "Trencarem les paraules com si fossen olives, / i ens deixaran ben aspres la llengua i les genives" (p. 87), i tal com apunta Francesc Parcerisas (1975: 121): "De manera que la *sobirania de les paraules* és un tumult i una sensació d'ofegament, una manera de reprendre la fragmentació sense sentit del món, de reconstruir la situació de naufrag, i de transgredir el seu aïllament". La transgressió d'aquest horitzó se'l confeccionarà a base de crear el poeta, d'inventar de nou els mots, de reconstruir-los després de trencats, de fer-los nàixer a partir de la seua senzilla quotidianitat: "Brots petitíssims naixen per març en l'antic arbre. / Paraules petitíssimes: setrill, genoll, got, cànter..." (p. 87).

Un text essencial, en l'aspecte que ens ocupem, és el poema "A Sant Vicent Ferrer (epístola amb segell d'urgència). A boqueta nit". Es tracta d'una reflexió profunda sobre la finalitat i la intenció de la seua estètica en el quefer poètic, com molt bé ha comentat Martínez Revert (1982: 71):

El poema dintre del llibre és una declaració de principis que marquen definitivament una nova actitud front al tipus de poesia que es feia davant la vida entesa com un material líric en l'acumulació de les petites coses, front a la naturalesa que ja mai més hi serà idealitzada, i front a una vessant nova de violència interna que esdevindrà força poètica, cívica i política.

Hi ha un canvi d'actitud important, el poeta diu: "M'esmolare la llengua" i es proposa abandonar totalment la poesia superficial que es practicava aleshores d'"èglogues i dàlies". Així, convertirà les paraules en instruments de lluita, en arma. El Jo poètic demana un compromís amb la realitat, i les seues paraules ens recorden el poema de Gabriel Celaya que es va fer tan popular: "La poesia es un arma cargada de futuro"

Que em facen les paraules, servei concret de pedres
per tirar-les a un riu o tirar-les a un cap.

[...]

Dóna'm la lluita, car no vull posar-me a adorar
els ídols imbècils de les paraules, ara
que és el temps d'agafar-les com a ganivets o malls
És el temps d'agafar-les i fer-les foc i flama,
de dir açò i allò clarament i tenaç.

Dóna'm lluita i motius de plany o d'esperança

(p. 90)

El poeta intentarà ser un home compromés amb l'ofici de donar testimoniatge d'una realitat que és dissortada. Així, la poesia serà una eina de reconeixement pròpia i aliena, que provocarà ira o consol però mai no indiferència, com ha explicat Martínez Revert (1982: 70).

Així i tot, el poeta de Burjassot es considera un naufrag i, com a tal, ha de fer repertori dels fets que envolten la seua experiència per a poder sobreviure al temps, amb un clar desig de transcendència i amb una concepció del mot com absolut.

Acceleradament escric, faig testament
ràpid de tot açò i allò que pot ser útil,
aleshores tinc un tendre anhel cartogràfic,
dic, entre pressa i pressa, la situació
del meu cos, el meu cor, al moment del naufragi;
tot és enviar missatges i botelles,
tirar coses al mar, de vegades amb una
clara voluntat d'àncora que no sempre em confesse

(p. 92-93)

DAMA DE LA NIT

Joan Fuster (1972) va indicar la temàtica de la seua poesia, “en última reducció, tenen la nua elementalitat de la vida de cada dia: la fam, el sexe, la mort”; aquests tres motius, sovint, apareixen molt més lligats del que hom pensa, com la instantània fotogràfica d'unes vivències immanents en una època determinada. La mort és un tema permanent i obsessiu que explora la seua poesia. Vicent Andrés Estellés ha comentat, moltes vegades, que la seua vida ha estat marcada per tota una sèrie de cerimonials de morts familiars, des de la seua infantesa, tot passant pels morts de la postguerra, i la mort de la seua filla. “La meua primera filla havia mort. Jo, en aquell moment, vaig pensar dedicar-li un llibre de poemes. Es digué *La nit*. No recollia coses escrites exactament amb motiu de la mort de la meua filla, sinó coses anteriors, perquè

en recollir poesies em vaig adonar, de sobte, que la idea de la mort era molt present als meus versos, a les meues preocupacions. I únicament vaig afegir un parell d'elegies a la mort de la filla" (*Apud Pérez/Salvador, 1981: 35*). Això pot haver afectat la unitat temàtica de *LN*, però no se'n ressent gens, ni el to ni l'efecte sorprenent d'íntima co-neixença d'aquesta idea que es respira en els seus versos.

En els primers textos en què trobem la mort, aquesta sembla un personatge d'una obra teatral, amb elements dramàtics i onomatopeics:

- Elements teatrals (acotacions i codis gràfics distintius de textos de teatre amb diverses veus):

-Toc toc.
 -¿Qui és?
 -La Mort.
 La Mort ve descalça;
 quan se'n va duu socs
 que van fent
 cloc... cloc... cloc... cloc...

- Onomatopeia o harmonia imitativa, constitueix un nucli que s'oposa significativa-ment a la gramaticalitat de la frase en la qual s'insereix, i també pot funcionar com a centre expressiu fònic i rítmic amb un significat propi:

-Toc toc.
 -¿Qui és?
 -Toc toc.
 -¿Qui és?
 ¿Qui és?
 ¿Qui és?
 ...cloc ...cloc ...cloc ...cloc
 (p. 46)

A més a més, apareixen diversos poemes amb reiteracions i paral·lelismes repetits,³ tot buscant la sensació d'ofegament i d'asfíxia que sent el subjecte de l'enunciació i que vol provocar el lector.

El personatge de la mort, a mesura que avancem en el llibre, adquireix més trets humans i quotidians. Aquesta pertany a una classe social, és burgesa; amb uns costums ben característics de la seua condició i del seu estat civil:

És una mort ordenada i altiva.
 S'alça del llit al temps que la criada,
 no deixa res sense la seua cura,
 va revisant els racons de la casa,
 mirant si hi ha pols damunt les cadires.

(3) Com a mostra d'aquest efecte podem veure el text "Passava de llarg" (p. 47) on la majoria dels versos acaben amb el mot "cementerí":

"Tinc por d'anar al cementeri.
 Tinc molta por d'anar al cementeri.
 [...]
 ¿No has vist cap cementeri?
 Vidres menuts del cementeri,
 els esglaiats esmalts del cementeri.
 [...]
 La Mort és massa bella per a anar al cementeri
 Jo sé molt bé que la Mort no té res a veure amb el cementeri."

Sols ix de nit algun dissabte que altre
i només pren llet i un dit de café,
car el café la sol desvetllar massa.

(p. 70)

Fins i tot, la descriu amb una certa òptica d'erotisme: (“La meua mort és una mort burgesa, / blanca de carns i freda d'entreuix”). Eros i la Mort, en molts poemes del nostre autor, van agafats de la mà, (“La Mort és massa bella per anar / al cementeri”). Com apunta un vers de Ronsard, que el mateix Estellés després citarà a *L'Hotel París*: “Car l'amour et la mort n'est qu'une même chose”. En els moments que ens detalla un amor furtiu, apassionat, amb una gran exaltació dels sentits, ben a prop hi és la dama de la nit: (“Perquè tinc set, més que res, del teu cos: / però una set, més que als llavis, als porus: / però una set més a la pell que als llavis. / [...] aquest desig de seure't com un cànter / on recolzar la galta i la cremor... / Darrerament, em moriré pensant-te: / cauràs damunt de mi com una llosa. / Car tens fredor de llosa de sepulcre”).

La mort és un fet normal, una circumstància quotidiana de cada dia en el Jo poètic de *LN*. La té present en cada vivència, quan s'afaita, quan llig el diari o quan intenta resoldre un encreuat, fins i tot, quan ix al carrer i li sobren diners de la compra, aquests se'ls gasta en un taüt (“car ¿jo què sé quan muira si podré / disposar d'un taüt? ¿Jo què sé?”) i és que la mort s'ha posat a viure a sa casa:

Mai no se'n va anar, la Mort,
i es va quedar per a sempre amb nosaltres

(p. 78)

o l'exemple de “Prec” (p. 49)

Mort, Mort.
Germana aclaridora.
Mort, Mort.
Definitiva aclaridora.
Mort, Mort.
Ventada aclaridora.
[...]
Mort, Mort.
Suprema aclaridora
[...]

És una mort diària, de cada moment que passa, de la mateixa manera que a *Alturas de Macchu Picchu* (1946) del seu admirat Pablo Neruda, on la mort és una mort petita de cada dia: “una pequeña muerte / de alas gruesas / [...] todos desfallecieron esperando su muerte, su corta muerte diaria: / y su quebranto aciago de cada día”. Tota aquesta obsessió amb la mort, no significa, però, un anhel d'aquesta, altrament, és un

refermament a la vida, amb totes les seues forces. No vol oblidar-la en cap instant, perquè no desitja la sorpresa d'una visita inoportuna:

Cada instant ¿és l'assaig per a l'Instant Suprem?
¿Podrem donar el bes que voldríem donar?
¿No ens quedarà a la fi cap paraula per dir?
¿Podrem creuar les mans dignament al baix ventre
i escollir el taüt que millor ens convinga?

(p. 50)

Ja hem apuntat que determinats fets i morts que es produïren en l'àmbit familiar del poeta de Burjassot han tingut un gran efecte en la seua obra, sobretot la mort de la seua filla Isabel l'any 1956 quan tenia tres mesos. La mort que apareix en aquests poemes és molt més íntima i entranyable, és un instrument per a posar-se en contacte, conversar amb ella. De recordar-la ("jo només sé que vull parlar amb tu, romandre / així, tota la nit, tota la vida, tota / la nit, aquesta nit sense tu, filla meua, / [...] I ací estic i t'escric paraules i paraules"). El primer poema del llibre és una preciosa cançó de bressol per a la xiqueta, amb alguns elements de les cançons de bressol populars valencianes transgredides:

Jo tinc una Mort petita,
meua i ben meua només.
Com jo la nodresc a ella,
ella em nodreix igualment.
[...]
Molt més meua que la vida,
amb mi va i amb mi se'n ve.
És la meua ama, i és l'ama
del corral i del carrer
de la llimera i la parra
i la flor del taronger

Manuel-Claudi Santos (1983: 35) comenta que la mort que ens trobem en aquesta cançó de bressol és una mort literària, "una mort recollida a través d'una experiència com a lector". No pensem com Santos, la nostra lectura és la contrària, en el text veiem un homenatge de Vicent Andrés Estellés a la seua filla ple de sentiment, on la tendresa inunda tota la cançó.

Com a resultat del dolor causat per la mort de la filla, el poeta va escriure altres llibres, entre ells un en castellà que ha publicat recentment, *Primera soledad*,⁴ i també d'altres en català: *L'ofici de demà* i *Llibre d'exilis*. Tractarem de fer una mostra comparativa entre aquest llibre publicat en castellà i *LN*. La primera cosa que ens sobta en la seua lectura, és el major grau de lirisme que apareix en els textos escrits en català, en *PS* és molt més narratiu, i en alguns aspectes molt més dur i cruel

(4) Vicent ANDRÉS ESTELLÉS,
Primera soledad, IVEI, València,
1988.

en tot allò que es relaciona amb la pèrdua de la filla . Ací tenim un petit mostrari d'algunes semblances:

No em deixes mai, pensament de la Mort,
car jo no vull que em sorprenga afaitant-me
(p. 51)

me da miedo la muerte, me da miedo la muerte:
va a llegar de un momento a otro y va a cogerm
sin haberme afeitado
(p. 105)

Quatre taulells i quatre grapats d'algelps, només,
han bastat, han bastat per aixecar la casa
definitivament, indestructiblement
(p. 102)

detrás de esa capa provisional de yeso y de esos
ladrillos provisionales
(p. 93)

De tanta aspror tenim els peus amargs.
La coentor ens arriba a la gola
(p. 69)

Ahora sí que me siento padre desde la planta
de los pies, donde echa raíces mi amargura
(p. 52)

(et vaig tenir com un vidre en el pit
i tinc costum de dormir de costat)
(p. 63)

está aquí, como un vidrio,
entre pecho y espalda.
(p. 72)

El darrer poema de *LN*, “La casa, ara sí”, un magnífic text de vora cent setanta versos, que té una clara influència de *La casa encendida* (1949) de Luis Rosales. Amb una diferència, però: l'obra del poeta de l'anomenada generació espanyola del 36, és una forma de retorn a la infantesa i l'àmbit on establir comunicació amb els morts estimats (la mare del poeta, Leopoldo Panero, Luis Felipe Vivanco, etc.), en canvi en Estellés la casa serà l'àmbit de la mort: en un primer moviment, el llop enorme o el gegant nocturn, i a la fi, el ventre-taüt de la filla:

Després de certes coses s'ha de tornar a casa.
Quan sembla que ja tot ha passat, ha conclòs,
s'ha de creuar la nit encara, s'ha d'anar
lentament i humilment, encara, cap a casa,
i s'ha d'entrar a casa i arribar a certs llocs
i anar furtivament, com si no fos ta casa,

amb un tacte suau, per tal que no es desperte
cap cosa en cap lloc: per tal que no es desperte
la casa exactament: la casa, el llop enorme;

(p. 102)

La imatge de la “casa” en tot el poema ateny diverses simbolitzacions, com hem dit, en un primer moment representa el “llop enorme” o el “gegant nocturn” que espanta el Jo poètic, com si fos un nen poruc en la foscor. Però aquesta por es transforma en pànic quan es desperta a la realitat, d’una manera brutal: l’absència del fill mort, (“De vegades és com si al centre de la casa / hi hagués un lloc, un lloc aigualós i fangós/ i al mig d’ell estigués, embolcallat el fill, / mentre peixos i peixos anassen rosegant-lo/ igual que els cucs roseguen les fulles de morera,”). D’aquesta manera la “casa” passa a ser el parany del “silenci”, encara que en algun moment la “casa” havia tingut unes connotacions clarament positives, com el ventre on anava creixent el fill, o el mateix bolquer, però a partir de fer acte de presència la Mort, la “casa” és l’espai de l’amargor, de la limitació quotidiana sense esperança, “la casa, com un dol corpori, edificat”.

LA QUOTIDIANITAT

S’ha remarcat a bastament la importància de la quotidianitat en l’obra del poeta de Burjassot; és d’on s’origina la seua concepció i la seua inspiració poètica. Es tracta, com ha explicat Jaume Pérez Montaner (1990), d’una visió desmitificadora que contempla la vida tal com és o tal com ens ve, recordem quan hem estudiat l’aspecte “la negació del silenci” que la comesa del poeta és la de catalogar i de registrar les peripècies dels homes en la seua existència. Per a poder aconseguir aquest inventari, Andrés Estellés utilitza tot el material a l’abast de la seua mà: el parlar del carrer, imatges atrevides i en algun moment grotesques, referències a realitats quotidianes, comodins lèxics aparentment “antipoètics” que tot plegat provoquen un efecte líric. Tal com comenta Joan Fuster (1972: 28) transforma tot aquest bagatge en matèria primera del seu quefer poètic: “[...] Habitualment, hi explica la menor de les peripècies de la gent subordinada, les seues –del poeta– o les nostres, que són d’una vulgaritat raonable i acatada. Les explica: les narra. I havia de narrar-les amb el vocabulari i els girs de la mateixa *vulgaritat* poetitzable”. Així assenyallem que un altre dels trets formals característics del nostre poeta és la narrativitat dels seus escrits. La seua poesia conta més que mostra. Per aquest motiu, ha estat qualificada com una poesia balzaquiana. Com una espècie de narració costumista sobre la ciutat de València en la postguerra.

L'obra lírica de Vicent Andrés Estellés arranca dels mots senzills i de les situacions quotidianes. Sempre buscant d'aquestes realitats de cada dia com la compra d'un llibre de poemes, el bes d'Isabel, o una visita al mar. Totes realitats senzilles i amables que intenta descobrir el Jo poètic: ("avui vull dir coses amables [...] / He perdut el costum, no sé on les he deixades, / és possible al café, és possible a un banc" p. 94), tanmateix, no sempre les pot trobar, i aleshores mostra l'altre costat de la realitat: la lletgesa. Aquesta, però, és tan real com l'altra; no obstant això, s'intenta amagar sota els tels de les coses amables. Així, la mort que en molts textos d'Estellés apareix com un personatge bell i cordial, també se'ns exhibeix amb les observacions més vulgars; del cementeri diu:

¡Quina olor d'humitat i orí de gats i rates!...
(p. 47)

o de la seua pròpia filla:

que els pares ouen, muts de terror, el petit
caminar dels insectes per damunt del seu fill,
lents i misteriosos enrenous destructors
(p. 104)

o

i va embrutar el fill amb les seues salives
darreres, amb la seua orina i certes coses
del moment de la mort
(p. 105)

Els aspectes més transcendents de la seua vida, com puga ser el fet d'escriure, Déu, l'amor o la mort, són modelats pel filtre de la quotidianitat o els esdeveniments més elementals i superficials de l'existència. Així, l'encontre amb Déu el dibuixa com la trobada de dos amics i la seua conversa més normal. Empra un to col·loquial, amb modismes i amb aspectes que creen una atmosfera d'espontaneïtat ("D'amic a amic, sempre es parla més clar. / [...] Si he de ser franc, us diré que ja em dóna / un no sé què contar sempre el mateix: / que açò, que això, que allò, la poca sort..." p. 61). El fet d'escriure també cau dintre d'aquest parany en versos com aquests del poema dedicat a Sant Vicent: ("Em pesen les sabates com si fossen de plom. / No tinc ganes d'escriure, si vols que et parle clar. / Només tinc ganes, ara, de rascar-me els genolls. / M'he assegut un moment mentre es calfa el sopar" p. 88) o quan fa referència a les muses, evoca els fets més simples de cada dia: ("Torne a pensar dolçament en vosaltres, / mentre desfaig el sucre en el café, / [...] Damunt els peus tinc arropit un gat" p. 74). De l'amor ens mostra la cara més sòrdida, i ho fa, aparentment amb un estil planer, lluny de les esplèndides imatges a què ens tenia acostumats la lírica esquifida

de l'oficialitat d'aquells anys, però no per això, són menys intenses i sorprenents les imatges que utilitza Estellés: (“Quan el desig apreta, no hi ha remei millor / que refregar el ventre per la paret d’un cànter” o “Em passe el temps recordant-te –veient-te–, / de cap a peus cobejant els teus béns, / el poc de carn que et viu d’aquell matí, / entre la mitja i les bragues blau cel” p. 84 i 65 respectivament). Com apunta Guillermo Carnero (1976: 33) del nostre clàssic Ausiàs Marc “le viene a Estellés otra forma de cotidianismo que consiste en el planteamiento de comparaciones cuyo plano comparativo és un vulgarismo, con lo que se consigue mayor viveza en la representación, por lo insólita”. Així, mostrem dos exemples de dues constants temàtiques d’Estellés, l’un referit a l’amor:

un cos d’amor emergeix lentament
car l’esperit grilla, com una alba
(p. 60)

i l’altre referit a la mort:

en què el fill palpitava al centre de la casa,
com un *xarquet* que deixa en terra la *botija*;
(p. 106)

Hem comprovat com l’autor del *Llibre de meravelles* prefereix, gairebé sempre, emprar la descripció i el relat en les situacions que evoca des del seu interior creador. I també, sovint, de les coses més senzilles per provocar un efecte desconcertant de la imatge. Aquesta utilització de la quotidianitat, amb el seu estil tan original, és una de les seues màximes aportacions a la literatura catalana de la postguerra.

JOSEP BALLESTER
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BALLESTER, J. (1989) “*Llibre de meravelles de V. Andrés Estellés*”, *Lectures de COU*, Alzira, Bromera, pp. 81-104.
- (1991) *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*, Tesi doctoral inèdita, Universitat de València.
- CARNERO, G. (1976) “Cotidianismo y sátira en la poesía de Vicent Andrés Estellés”, *Papeles de son Armadans*, 244, Madrid, pp.25-41.
- FUSTER, J. (1972) “Nota -provisional i improvisada- sobre la poesia de Vicent Andrés Estellés”, *Recomane tenebres, OC, I*, València, Tres i Quatre, pp. 17-36.
- MARTÍNEZ REVERT, A. (1982) “Un poema decisiu per a un llibre important”, *Lletres de canvi* 7, València, pp. 55-71.
- PARCERISAS, F. (1975) “Funcions i figures de Vicent Andrés Estellés”, *Els Marges*, 5, Barcelona, pp. 118-130.
- PÉREZ MONTANER, J./ SALVADOR, V. 1981 *Una aproximació a Vicent Andrés Estellés*, València, Tres i Quatre.
- PÉREZ MONTANER, J. (1990) “Epíleg provisional a l’*Obra completa* de Vicent Andrés Estellés”, *OC, X*, València, Tres i Quatre, pp.191-211.
- ROSENTHAL, D.H. (1987) “Tradició i innovació en Vicent Andrés Estellés”, *Catalònia*, (novembre), Barcelona, pp. 12-13.
- SANTOS, M.C. (1983) *Aproximació a la primera poesia de Vicent Andrés Estellés*, Tesi de llicenciatura, Universitat de Palma de Mallorca.